

COMPTE-RENDU DU COURS DE RENE LEVY

Le 2 juillet 2012

משנה מסכת אבות פרק א משנה יב. הלל ושמאי קיבלו מהם הלל אומר הוי כתלמידיו של אהרון אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה :

Résumé

Nous introduisons une distinction entre la *situation* de paix et la *réalité* de paix. La situation est de nature politique, quand la réalité est concrète : elle a à faire aux liens sociaux et conjugaux.

Le pacifiste recherche la situation de paix, en dépit des réalités, si menaçantes soit-elles. Aaron, lui, ne se souciait que de la paix réelle.

Quel est le rapport entre l'amour de la paix et la traque de la paix ? Pourquoi Hillel emploie le terme de רודף (persécuteur) pour parler de la paix ? On poursuit en effet ce qui nous échappe, ce qui prend la fuite et s'éloigne¹. D'où l'on tire que la paix fuit et s'éloigne : fugacité de la paix.

Hillel nous dit qu'il faut aimer Aaron, qui aimait la paix. La paix doit être aimée. Que veut dire qu'il faille aimer la paix ? Cela veut dire que nous serions enclins à aimer mal la paix, ou à ne pas aimer la paix. La paix est une mal-aimée.

Hillel nous dit qu'Aaron était un amant de la paix. Nous recevons une injonction à faire comme lui. On nous dit d'être des *disciples* d'Aaron (מתלמידיו של אהרן), mais pas d'agir directement. Il n'y a pas d'exhortation d'Hillel à l'amour de la paix mais une excitation à l'émulation.

Pourquoi n'aimerions-nous plus la paix ? Pour qu'on nous dise d'être des disciples d'Aaron ! La paix nous échappe et s'éloigne. On finit par ne plus l'aimer, non pas parce que la paix n'est plus aimable, mais parce que la paix est lointaine, si lointaine que nous ne parvenons plus à l'aimer. Que la paix ait fui loin signifie que la réalité proche est devenue conflictuelle. Par le « mésamour » de la paix, nous pouvons dire de toute réalité qu'elle est conflictuelle.

En « situation de paix », il n'y a de réalité stricte que conflictuelle. En « situation de guerre », la réalité proche tente au contraire de se pacifier. En théorie politique, chez Hobbes notamment, on ne fait pas la distinction entre la *réalité* conflictuelle et la *situation* conflictuelle. Le concept d'état de guerre confond l'état de guerre et la situation de guerre. Il y a certes des effets de la *situation* sur la *réalité* proche. Nous nions cependant que le tragique de cette réalité vienne de la situation de guerre ; au contraire, la situation de guerre a des effets de fraternité. Toute guerre est transcendante à la réalité. Toute guerre est générale, avec des conséquences sur des particuliers. Quand deux ennemis se retrouvent face-à-face et s'affrontent, il ne s'agit pas d'un conflit entre eux, mais d'un effet de la situation de guerre.

À l'inverse, considérons une situation de non-guerre. La réalité est libre. Elle ne subit plus les effets de la situation. Une situation « neutre » est indifférente à la réalité. *Le pacifisme exige de l'État qu'il soit indifférent à la réalité.* C'est une tendance de la doctrine libérale. La réalité sociale et conjugale peut bien être conflictuelle, le pacifisme s'en moque. Il souhaite uniquement que l'État ne s'en mêle pas. C'est pourtant ces réalités sociales et conjugales qui intéressent Aaron,

¹Par exemple, Paul pourchassait les Juifs pour les traîner devant le Sanhédrin.

dans des situations très concrètes. Autrement dit, la *situation* relève de la politique, la *réalité* relève des individus. C'est le credo libéral. Le libéralisme n'a qu'un but : assurer l'indifférence de l'État à l'égard de la réalité. Le libéralisme et le pacifisme visent l'État pour autant qu'il est susceptible d'enfreindre la réalité. **שלום עכשו** vise une situation où l'État ne menace plus d'exercer son droit de guerre. Mais les personnes de ce mouvement se refusent de voir combien la réalité judéo-arabe est lourde de menaces. S'ils étaient hillélistes, ils s'interrogeraient sur la réalité judéo-arabe, voire sur la réalité juive. Le mensonge de leur pacifisme est qu'au mépris de la réalité hautement conflictuelle, ils visent une indifférence à la réalité judéo-arabe. Eux-mêmes créent des conflits dans la réalité.

Aaron, lui, s'intéresse à la réalité, à une réalité apaisée. Autrement dit, l'amour de la paix, c'est l'amour de la réalité, une réalité partagée entre un homme et un autre. En l'absence de l'amour de la réalité, la réalité se mine. Si nous aimions la paix, constatant qu'elle fuit, nous n'aurions de cesse de la poursuivre².

L'amour de la paix est l'amour d'une réalité apaisée. Qu'arrive-t-il quand la paix fuit et que le conflit tend à devenir une réalité ? L'amour de la paix s'estompe à mesure que la paix s'éloigne. On n'a plus le désir de la paix et l'on s'enlise dans une réalité de plus en plus violente. On se fait à cette réalité. On ne pense plus qu'à se battre et qu'à vaincre. Il s'agit ici d'aimer la réalité, malgré la réalité. La figure dont on s'inspire est Aaron.

Les *Avot dérabbî Natan* développent cette figure d'Aaron. On nous dit d'imiter Aaron, parce qu'il aimait la paix. Quand il voyait deux hommes se disputer, il allait chez chacun à l'insu de l'autre. « Pourquoi te disputes-tu avec untel ? » demandait Aaron. Il continuait : « untel m'a supplié d'aller auprès de toi pour plaider en ta faveur jusqu'à ce que tu te sois réconcilié » et faisait de même avec l'autre, jusqu'à ce que la paix soit rétablie. Dans un autre exemple, un homme dit à sa femme « Tu ne tireras pas jouissance de moi avant que tu n'aies craché dans l'œil du grand prêtre ! » Du coup, ce couple n'avait plus de vie conjugale. Le prêtre disait à la femme que son crachat avait des vertus thérapeutiques pour son œil, et elle crachait ! La réalité conjugale relevait du seul grand prêtre. Sans amour de la paix, il n'y a de réalité conjugale qui ne soit conflictuelle. Non seulement Aaron mentait, mais il allait jusqu'à son lèse-majesté.

Le texte des *Avot dérabbî Natan* est reproduit ci-après.

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יב
אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן אוהב שלום [בישראל] בין כל אחד ואחד שנאמר תורת אמת היתה בפייה ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (מלאכי ב' ו'). ר"מ אומר מה תלמוד לומר ורבים השיב מעון. כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע [לו באדם רע או] באדם רשע ונתן לו שלום. למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי איך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום. ונמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה. הלך אהרן וישב לו אצל אחד מהם ואמר לו בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו והולך אהרן וישב לו אצל האחר וא"ל בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וכשנפגשו זה בזה גפפו ונשקו זה לזה. לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (במדבר כ' כ"ט) : דבר אחר מפני מה בכו ישראל את אהרן שלשים יום מפני שדן אהרן דין אמת לאמתו מנין לא אמר לאיש שסרחת ולא לאשה שסרחת לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל. אבל משה שמוכיח בדברים קשים נאמר ויבכו בני ישראל את משה (דברים ל"ד ח'). ועד כמה אלפים היו בישראל שנקראו שם אהרן שאלמלא אהרן לא בא זה לעולם. וי"א לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל מי שרואה משה רבינו שעומד ובוכה והוא לא יבכה. וי"א מי שרואה אלעזר ופינחס שהם שני כהנים גדולים שעומדים ובוכים והוא לא יבכה :

באותה שעה בקש משה מיתה כמיתתו [של] אהרן מפני שראה מטתו מוצעת בכבוד גדול וכתות כמות של מלאכי השרת סופדות אותו. וכי בינו לבין אדם שאל והלא בינו לבין עצמו שאל ושמע הקדוש ברוך הוא לחישתו. [ומנין שבקש משה מיתה כמיתתו של אהרן ושמע לחישתו] שנאמר מות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמך כאשר מת אהרן

²Les juifs peuvent vouloir aussi par l'usage de la force jouir d'une certaine paix. C'est une situation de non-paix.

אחיך בהר ההר (דברים ל"ב נ"י) הא למדת שבקש [משה] מיתה כמיתתו של אהרן: באותה שעה א"ל למלאך המות לך הבא לי נשמתו של משה. הלך מלאך המות ועמד לפניו אמר לו משה תן לי נשמתך. גער בו אמר לו במקום שאני יושב אין נותנין לך רשות לעמוד ואתה אמרת תן לי נשמתך גער בו והוציאו בנוזיפה. עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה דיין העולם הזה שהרי העוה"ב שמור לך [שכבר המקום מתוקן לך] מששת ימי בראשית שנאמר ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור (שמות ל"ג א). נטלה הקדוש ברוך הוא לנשמתו של משה וגנוה תחת כסא הכבוד. וכשנטלה לא נטלה אלא בנשיקה שנאמר על פי ה' (דברים ל"ד ה'): לא נשמתו של משה בלבד גנוה תחת כסא הכבוד אלא [כל] נשמתו של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (שמואל א' כ"ה כ"ט). יכול אף של רשעים כן ת"ל ואת נפש אויביך יקלענה בכף הקלע (שם שם) אף על פי שזורק ממקום למקום אינו יודע על מה שתסמוך. אף כן נשמתו של רשעים זוממות והולכות ושוטטות בעולם ואינן יודעות על מה שיסמוכו: שוב א"ל [הקדוש ברוך הוא] למלאך המות לך והבא לי נשמתו של משה הלך למקומו בקשו ולא מצאו. הלך אצל הים הגדול א"ל משה בא לכאן. א"ל מיום שעברו ישראל בתוכי שוב לא ראיתיו. הלך אצל הרים וגבעות וא"ל משה בא לכאן אמרו לו מיום שקבלו ישראל את התורה בהר סיני שוב לא ראינוהו. [הלך] אצל שאול ואבדון אמר להם משה בא לכאן. אמרו לו שמו שמענו ואותו לא ראינו. [הלך] אצל מלאכי השרת א"ל משה בא לכאן. א"ל אלהים הבין דרכו והוא ידע את מקומו אלהים גנוז לחיי העולם הבא ואין כל בריה יודעת שנאמר והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי (איוב כ"ח י"ג י"ד ט"ו) אבדון ומות אמרו באזינו שמענו שמעה (שם שם כ"ב). אף יהושע היה יושב ומצטער על משה עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא יהושע למה אתה מצטער על משה משה עבדי מות:

רודף שלום כיצד מלמד שיהא אדם רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד שנאמר סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו (תהלים ל"ד ט"ו): רבי שמעון בן אלעזר אומר אם יושב אדם במקומו ושותק האין רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד אלא יצא ממקומו ויחזור בעולם וירדוף שלום בישראל שנאמר בקש שלום ורדפהו. הא כיצד בקשהו במקומך רדפהו למקום אחר: אף הקדוש ברוך הוא עשה שלום במרום. ואיזה שלום עשה הקדוש ברוך הוא במרום שלא קרא עשרה גבריאל עשרה מיכאל עשרה אוריאל עשרה רפאל כדרך שבני אדם קורין עשרה ראובן עשרה שמעון עשרה לוי עשרה יהודה. שאלמלא עשה כדרך שבני אדם עושין כיון שקרא לאחד מהם באין לפניו ומתקנאין זה בזה אלא קרא גבריאל אחד מיכאל אחד כיון שקרא לאחד מהם בא [ועמד] לפניו ומשגרו לכל מקום שירצה. ומנין שיריאים זה את זה ומכבדין זה את זה וענותנין מבני אדם. שבשעה שפותחין את פיהם ואומרים שירה זה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני וזה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני. לא כדרך שבני אדם עושין שזה אומר לחבירו אני גדול ממך וזה אומר לחבירו אני גדול ממך. ויש אומרים כתות כתות הן כת אחת ואומרת לחברתה פתחי את שאת גדולה ממני. שנאמר וקרא זה אל זה ואמר (ישעיה ו' ג):

אוהב את הבריות כיצד מלמד שיהא אדם אוהב את הבריות ולא יהא שונא את הבריות שכן מצינו באנשי דור הפלגה שמתוך [שהיו] אוהבין זה את זה לא רצה הקדוש ברוך הוא לאבדן מן העולם אלא פזרם בארבע רוחות העולם. אבל אנשי סדום מתוך שהיו שונאין זה את זה אבדם הקדוש ברוך הוא מן העולם הזה ומן העולם הבא שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד (בראשית י"ג ג). [רעים זה עם זה]. וחטאים זה גלוי עריות. לה' זה חילול השם. מאד שמתכוונין וחוטאים. הא למדת מתוך ששונאין זה את זה אבדן הקדוש ברוך הוא מן העולם הזה ומן העולם הבא: ומקרבן לתורה כיצד מלמד שיהא אדם מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה כדרך שהיה אברהם אבינו מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה. ולא אברהם לבד עשה כן אלא אף שרה שנאמר ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית י"ב ה'). והלא כל באי עולם אינם יכולין לבראות אפילו יתוש אחד ומה תלמוד לומר ואת הנפש אשר עשו בחרן (שם) מלמד שהעלה עליהם הקדוש ברוך הוא כאלו עשו אותם:

כשם שאין אדם חולק שכר חבירו בעולם הזה כך אין [אדם] חולק שכר חבירו לעוה"ב שנאמר והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומייד עושקיהם כח ואין להם מנחם (קהלת ד' א') למה נאמר אין להם מנחם שני פעמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ומצליחין בבנים ובנות בעולם הזה ובעולם הבא אין להם כלום. ואין להם מנחם שאם נגנבה לו לאדם גנבה או שמת לו מת באין בניו ואחיו ומנחמין אותו יכול אף לעולם הבא כן ת"ל גם בן ואח אין לו (שם שם ח') וכן מי שעובר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בי שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר הולך עמהן עד שהגיעו לאשדוד עומד שם ואומר אוי לי אלו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונין בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו ולפי שאני ממזר איני יושב ושונין בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון פלשתים (זכריה ט' ו').